

РЪБЕРТ ВАЛЗЕР

МИКРОСКРИПТИ

превод от немски
Мария Добревска

Robert Walser
Mikrogramme
(selection)

Mit Genehmigung der Inhaberin der Rechte, der Robert Walser-Stiftung
Bern

© Suhrkamp Verlag Zürich 1978 und 1985

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Роберт Валзер
Микроскрипти

© Мария Добревска, *превод от немски*, 2020

© корица: Яна Левиева, *идеи*, Добрин Добревски, *рисушка*,
Ирина Джонкова, *дизайн*, 2020

© Антоанета Колева, *послеслов*, 2020

© Издателска къща **КС** – Критика и Хуманизъм, 2020

ISBN 978 954 587 232 7

Всички права запазени. Забранено е възпроизвеждането на части от или на цялата публикация, по какъвто и да било начин, без изричното писмено съгласие на носителите на всички видове права върху изданието.

44 / Nr. 1 S P O R T I M B I L D (Anzeige)

Das neuze

Handwritten text in a dense, cursive script, likely a manuscript or letter. The text is written in a dark ink on aged, yellowish paper. The script is highly stylized and difficult to decipher. A large, dark, triangular shape, possibly a shadow or a piece of tape, is visible on the left side of the page, partially obscuring the text. The text is arranged in approximately 25 horizontal lines, filling most of the page area.

Предложение за женитба

Може да има както семпли, така и натруфени, искам да кажа, парадирани с разкоша си, прозаични произведения и точно толкова неопровержим, струва ми се, е фактът, че могат да се явят възможности да не липсват както красиви, така и некрасиви хора, съответно жени. Вчера имах един по моему уместен разговор с по-скоро некрасива, отколкото чуднокрасива представителка на претендиращата-да-ангажира-вниманието половина от целокупното човечество, да не хабим гуми по кое време, на подходящо за това място, т.е. в градската бъркотия или залисия, и този разговор се отнасяше до, ще ми се да кажа, положително небезинтересната астрология, която, нека не принуди изтъкнем, се превърна в нещо като модна наука. Наскоро един млад, т.е. още съвсем невъзрас-

мен съвременник, ми показва с едва ли не срамежлив жест хороскопа си, при което с удоволствие давам сигурно разбираемото изявление, че що се отнася до мен, никога не би ми хрумвало да предоставя на вниманието на някой мой познат хороскопа си, направен от астролог, дори да е най-достоеен за доверието ми.

Според сигурно неавторитетното ми мнение хороскопите са или полезни, или вредни, в зависимост от стечението на обстоятелствата, което ми изглежда само по себе си достойно за уважение. Не особено красивата особа, с която говорих, получи преди няколко години, когато все още по никакъв начин не се занимавах с европейски задължения и други подобни, в едно заведение, пълно с какви ли не събрани от случая хора, от автора на настоящия опит-за-задълбочаване-във-всекидневието, едно като че ли госта набързо и лекомислено изказано предложение за женитба, което тя реши, че трябва директно да отхвърли, като се изсмя гръмко на моето все пак любезно изявление, тъй че от благоприличие произлезлият от това звук бездруго се запечата в паметта ми. Тогава си въобразах, спомням си, че няма никаква надежда да взема учас-

тие в европейските задачи. Казах: „Госпожице, с две думи...“. „Знам, моля Ви, замълчете“, отговори тя, и ето че след толкова години отново стоим заедно и не докосваме и с гумичка случилото се някога между нас. Все още, въпреки цялата европейскост, съм някакъв вид романтик и тя все още изглежда че е, въпреки цялата астрология, един съвсем несложен, добродушен човек от женски пол, по-скоро невзрачен, отколкото пленително красив. Като жена от хороскоп все си въобразяваше, че е необикновена; все се считаше за някакво изключение и дори днес се намира в тази дълбока заблуда, а аз продължавам да виждам себе си в заблудата на романтизма. Успях някак, с голямо усилие, да се убедя, че съм роден реалист, а от своя страна, преодолявайки трудностите, тя си създаде представа, че е захласната по модата. И мисля че е, макар и да не е много хубава. За не особено хубавите жени липсата на старание в облеклото едва ли може да се приеме за доказателство за изключителност, както за много хубавите жени подчертаното гиздене едва ли е доказателство за неоригиналност, макар понякога да изглежда така. Тази, на която преди години предложих женитба, не счита себе си за модерна,

но е такава, и вчерта наистина започна да разбира, че е европейка, която някога, вследствие на несъществуваща, но пък толкова по-живо внушена меланхоличност, отхвърли със смях едно предложение за женитба, което си е нещо романтично.

„Не съм ли нищо друго освен това, което съм?“ – попита тя неочаквано.

„Европейка сте. Всички европейци са правели дълго време лесно разбираемата грешка да се смятат за много повече, отколкото са в действителност.“

Като ми прости това осведомяване, тя се отдалечи, тъй като трябваше да направи визита.

Що се отнася до нехубави или много хубави, то може би красивите жени по европейски са заети да изискват от себе си твърде много и нямат време за извършване на една така времеотнемаща работа, каквато е европеизмът с неговите задължения.

Красотата е власт; властта оцтастливява, а щастиеото изисква да бъде поддържано, иска да властва. Може би действителни европейци могат да бъдат само онези, които служат.

Антоанета Колева

„Да оставаш малък“: Валзер и неговите микрописи

Двадесет и четиригодишният Валзер понякога пишел на сестрите си Фани и Лиза писма със съвсем миниатюрни букви върху малки късчета хартия. Симон, герой в *Семейство Танер*, известния роман на двайсет и деветгодишния Валзер, къса хартията на тесни лентички и пише дълъг текст върху тях с много гребни букви. В разказ, озаглавен „Животът на един поет“, тридесет и осемгодишният Валзер описва как се пишат стихотворения върху тесни ивички хартия.

Накъде води пътят, чието начало е белязано от такива биографично-литературни знаци? И за какво всъщност става дума: що за деликатен микропис е това и що за деликатен микроsvят отразява той?

Четиридесет и деветгодишният Валзер спод-

ля в писмо до редактора на списание *Neue Schweizer Rundschau* преживяване, в което става дума за прехода му от писане с мастило към писане с молив (при това, ще добавим ние, с гребнички букви, и както по-късно се разбира, във вариация на стар немски шрифт): в някакъв момент Валзер осъзнава, че щом се опита да пише, което обикновено правел бързо и красиво, с почти художническа дарба (подобно на брат си Карл), получава крампи в ръката, които правят писането невъзможно. Това се слива с „чисто“ творчески, писателски блок. И именно тогава, като спасение, Валзер посяга към тънкописния молив и лекотата на граскуленето с него – заговаря за своя „моливен метод“, чрез който започва да нахвърля ситни, трудно четими, понякога направо нечетими текстове. Оказва се, че това му помага да се отърси от напрежението и отново да разиграе свободно мисълта си. Микрописането го спасява от физическия срив на ръката, от психичния срив, от творческия срив. Ето точните му думи: „Когато преди използвах понятието *brouillon*¹, всъщност ви разкрих цяла една творческа и жизнена история... Приблизително преди десет години² започнах за пръв път... да нахвърлям с молив всичко, което създавам – нещо, което, естествено, придаваше мудност и бавност на процеса на писане... Тази ‘моливна система’, която е

---

¹ фр. – чернова.

² Това ще рече около 1917 г. Но видяхме, че микросветът призовава Валзер сякаш много по-рано.

неотделима от една логически консистентна, канцелароподобна система на преписване после³, ми причиняваше истинско мъчение, но мъчението ме учеше на търпеливост... С помощта на моя молив бях по-способен да си играя, да пиша; изглежда той съживяваше моя писателски ентузиазъм... [В Берлин]... преживях период на срив, който бе огледално отразен, така да се каже, в моето ръкописане и в неговия разпад.“⁴

Споменава се Берлин – това е няколкогодишният (1905-1912 г.) и всъщност единствен приживе период на публичен литературен възход на Валзер. В германската столица той пристига от родния си швейцарски град Бийл, от трудното семейство на емоционално студена и почти непрестанно депресирана майка, която се самоубива, и баща с все по-западащи предприемачески дела, който сякаш орисва живота на Валзер да застане и остане на ръба на буквалната бедност. Семейство с много, талантиливи по своему, но нещастни братя и сестри, водили самотен живот, от които не по-малко осамотяващият с годините Валзер напълно се дистанцира.

В Берлин Валзер публикува три много добре приети

---

³ За да изпраща написаното на издатели и редактори с цел публикуване.

⁴ Писмото е част от изданието: R. Walser, *Briefe*, F.a.M., 1979, Suhrkamp, но тук извадката е цитирана по великолепия текст на Сузан Бернофски, изтъкнат преводач и специалист по Валзеровото творчество: S. Bernofsky, „Secrets, Not Code“, в: R. Walser, *Microscripts*, N.Y., 2010, New Directions.

романа и множество прозаични и поетични текстове във вестници и списания, среща се с някои от легендарните фигури на тогавашната немскоезична литература и мнозина от тях остават обаяни от стила и своеобразието му. Когато го напуска през 1913 г., в криза относно писането си и стъписан до отбращение от суетата на литературните среди⁵, то е, за да се върне в Швейцария, където ще остане до края на живота си, до деня на прочутата му, а всъщност простичкотожната смърт в снега край психиатричния санаториум в Херисау, застигнала го по време на самотна разходка в коледната утрин на 1956 г.

Самотникът Валзер трудно създава близости – извечно е само дългото му приятелство с писателя Карл Зелиг в последните десетилетия от живота му; знае се, че ухажва няколко жени и кореспондира с няколко други, но нищо повече от това. Живее сам, без да притежава нищо, затиснат от финансови затруднения, работейки главно като писар в разни канцеларии, обитавайки хотели, от град на град... Световните събития, които завихрят света по негово време, казват, не го вълнуват особено, и макар че след връщането си в Швейцария пише все по-виртуозно (ако се доверим на експертите), Валзер става все по-неприемлив за масовия вкус, започва да губи вдъхновение,

---

⁵ Легендарно известна е една среща на Валзер с Хофманстал, на която Валзер го пита: „Не можете ли поне за малко да забравите, че сте прочут?“.

а после и да пише, дори опитва да се самоубие. Именно тогава – през 1929 г. – идва и нервният срив, при който сам постъпва в санаториума „Валдау“ (Берн).

Всъщност не е известно кога точно започва кризата на Валзер, която го довежда до неговия „молибен метод“ като масирано начало на микрописане. Много други неща около него също не са ясни и това го превръща, както казва писателят В. Г. Зебалд в едно велико-лепно есе, по-скоро в легенда, отколкото в носител на стандартна детайлна биография.⁶ Склонността към микрописане очевидно е налице отрано. Но първите записани и разчетени „истински“ микроскрипти са от 1924 г. – минали са десетина години след оттеглянето му от столичния литературен живот и писателят вече заговаря за провал и срив. Продължава да пише в

⁶ Зебалд казва: „Следите, които Роберт Валзер оставил по своя път през живота, били толкова бледи, че почти са се изличили... След завръщането си в Швейцария през пролетта на 1913 г., но всъщност от самото начало, той оставал свързан със света по възможно най-ефимерен начин. Никъде не успял да се установи, никога не се сдобил дори с най-гребно притежание. Няма нито къща, нито постоянно местопребиваване, няма нито една мебел, а що се отнася до дрехите, в най-добрия случай имал един хубав и един не толкова хубав костюм... Убеден съм, че не е притежавал дори книгите, които е написал. Онова, което четял, вземал назаем. Дори хартията, която използвал за писане, била втора ръка. И точно както през целия си живот бил почти изцяло лишен от материални притежания, така бил и отдалечен от другите хора... Докато накрая, както казва за него Мартин Валзер, от всички самотни поети се оказал най-необвързаният с никого“ (по англ. превод от 2015 г. на „Разхождащият се самотник“, във: W. G. Sebald, *A Place in the Country*, N.Y., Penguin).

микромодус, и след като постъпва за психиатрична диагноза в споменатия санаториум (диагнозата е шизофрения, но до края на живота му тя е обект на основателни, както се смята, оспорвания).⁷ Предполага се, че продължава да пише по същия начин и след прехвърлянето му през 1933 г., против неговата воля, в затворения приют за душевно болни в Херисау, където остава до края на живота си. Макар насила въдворен там, Валзер никога не прави опит да избяга, а прекарва времето си в кротки разходки навън и – каква ирония! – във вършене на домакинска работа. Легендарен е отговорът му на въпроса на единствения му посетител там, Карл Зелиг, защо не пише: „Аз съм тук, за да бъда луд, не за да пиша“. Думи на напълно просветлен човек. И макар от този последен период в живота му, продължил цели двадесет и три години, да няма останали ръкописи, служител в санаториума свидетелства, че често е виждал Валзер да пише с молив върху дребни парчета хартия...

Сигурно е едно: микроскриптите, микрописането се превръща за Валзер в основен метод на създаване на литературните му работи. Но ситен е не само шрифтът. Миниатюрна е и „основата“ за писане: от част от обратната страна на визитна картичка изплува цяло стихотворение, разказ – изсред белите полета на документ за платени суми, страничка от малък ка-

---

⁷ Всъщност повечето включени в този том микроскрипти са писани в периода на хоспитализацията му във „Валдау“.

ленгар по дни бива разграна вертикално на две, за да побере кратка проза, други са поместени в крайче от вътрешната страна на корицата на евтин роман, на обратната страна на подложка за бира, върху парче от употребен пощенски плик...

А как били открити тези произведения, нахвърляни с молив върху парченцата хартия „втора употреба“, по сполучливия израз на Зебалд? Единственият приятел в разходките на въдворения Валзер бил, както казахме, писателят Зелиг. Той бива определен и за изпълнител на литературното му завещание. След смъртта на Валзер публикува в списание *Ди* увеличени факсимилета на няколко от микроскриптите – по онова време нито той, нито който и да било допуска, че тези граскулки всъщност са текстове. Зелиг ги смята за патологичен резултат от душевното заболяване на Валзер и вероятно иска да привлече внимание само към очарованието им като обекти. Факсимилетата придружава с хипотезата си, че това са неразчетими грасканици, „таен код“ и красиво прикритие, изобретени от писателя да послужат на уплашеното му оттегляне от публичните погледи. Но след публикацията Зелиг получава писмо от съвсем младия Йохен Гревен (който по-късно ще стане един от редакторите на събраните съчинения на Валзер) с изненадващата новина, че е разчел едно от публикуваните факсимилета – то съдържало ли-

тературен текст! Гревен моли за достъп до другите архиви на Валзер, но не го получава – Зелиг, който приживе на Валзер дълго се опитвал да го освободи от психиатричните клиники, очевидно бил пренесъл пазителската си ревност от личността към ръкописното наследство на своя скъп приятел.

След смъртта на Зелиг през 1962 г. екип от двама души – Вернер Морланг и Бернхард Ехте – се заемат със запазените в хронологичен безпорядък микроръкописи. Работата им тече над десет години, а нейният резултат са 526 разчетени ръкописа, равняващи се на няколко хиляди стандартни страници текст, сред които проза, поезия, пиеси, дори роман, събран на 24 от най-големите парчета хартия – 13 на 21,5 см, каквито по онова време използвали за художествени отпечатъци. Разчетените микроскрипти съставили 6-томно издание под името *От зоната на молива* [Aus dem Bleistiftgebiet].

Едва ли някога ще имаме сигурен отговор на въпроса защо Валзер се впуска в това толкова любопитно като форма, тъй загадъчно писане. Всъщност само оригинална техника ли са микроскриптите, не са ли по-скоро безпрецедентен литературен жанр? Множеството изследователи са единодушни сякаш единствено по онова, което и самият Валзер казва: че го голяма степен става дума за негова реакция на дълбока криза и че така успява да я преодолее. Не са малко

онези, които смятат, че микрографията му е свързана със загубата на душевно равновесие. Но срещу тази хипотеза има достатъчно мощни контрааргументи, сред които включително са знаците, че Валзер развива тази техника на писане дълго преди това, когато е напълно здрав.

Дали този микрорис не е отклик на Валзеровия етос, на вярата му, че трябва „да бъдеш малък и да оставаш малък“, на вярата му в собствената „колосална малкост“? Юрг Аман казва в литературната биография на Валзер⁸, че кондензирайки писането си в непроницаем скрипт, писателят е направил „последната стъпка към изчезването“ си; а стремежът му към това е разбираем, ако се помисли за безбройните разочарования, които този свят му е причинил. Но правдоподобно и изчерпателно ли е това обяснение? Едва ли ще знаем някога. Но и едва ли бихме се отказали да напишваме в микроскриптна техника (в случай, че тя ни очарова, няма как да спрем да се питаме...) и някакво продължение на толкова присъщата на Валзер склонност към игра – игра с езика, игра с писането, игра със себе си, ако щете.

Микроскрипти ли е най-доброто име за тези работи на Валзер (както сме озаглавили книгата ние, взбирайки да последваме англезичните преводачи и

---

⁸ Jürg Amann, *Robert Walser: Eine literarische Biographie in Texten und Bildern*, Berlin, 2006, Diogenes.

издатели), т.е. трябва ли с назоваването да акцентираме върху гребничкия шрифт на ръкописите и гребничкия размер на тяхната хартиена опора? Или по-скоро те са *микрограми*, както са наречени в оригиналното им немскоезично издание, вероятно с намек за първоначалното убеждение, че съдържат специален личен код на Валзер, или пък с намек за факта, че истинските мотиви, довели Валзер до този вид писане, винаги ще останат неясни, като тайни грами? А може би са по-скоро *миниатюрни писания*, както избират да ги нарекат френските преводачи и издатели, вероятно акцентирайки върху обема на текстовете? Предлагам и възможността да ги наречем *микрописи*, деликатно отразяващи и в съдържанието, и във формата си усещането на също толкова деликатния Валзер, че светът, който описва, е един микросвят, в някакъв смисъл винаги и само неговият личен свят, без никаква претенция за експанзия, тъкмо напротив – свят, който е по детски, сладостно игрив, но пак по детски плахо затворен в себе си и отразяващ само себе си. Един ненужен за устремното към светски завоевания и небрежно към микромига мнозинство от хора.

Освен възхищението на Валтер Бенямин, чието кратко есе за Роберт Валзер сме добавили в това издание, от произведенията му са били очаровани Роберт Музил, Херман Хесе, Франц Кафка, Макс Брод... Уви,

едва след смъртта, както рядко се случва, той се сдобива с репутацията на гений – един от най-чудноватите провидци на модернизма, безспорна част от канона му.

Вижте от същия автор::

